

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון תט"ו | פרשת שמות | תש"פ | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

שאל רכב והתפנצ'ר הגלגל האם חייב לשלם

א. שומרים והתחייבויותיהם - עשיית קנין להתחייב. ב. התחייבות של שואל משעת משיכה. ג. חייב כשעת הפשיעה או השאלה. ד. מתה מחמת מלאכה. ה. לא מתה מחמת חסרון בחפץ (טעם הפטור של מתה מחמת מלאכה). ו. ספק אם מתה מחמת מלאכה. ז. להתחייב אף במתה מחמת מלאכה.

א. שומרים והתחייבויותיהם - עשיית קנין להתחייב

תנן בב"מ (צג.) ובשבועות (מט.) ארבע שומרים הן שומר חנם ושואל נושא שכר והשוכר, שומר חנם נשבע על הכל והשואל משלם את הכל. ופרש"י על הכל - גניבה, אבידה ואונסין.

והנה בב"מ (צט.) ובב"ק (עט.) אמרו כדרך שתקנו משיכה בלקוחות כך תקנו משיכה בשומרים. ועיי"ש בתוס' (בי"מ צט.) ד"ה כדן שפירשו דלא להתחייב באונסין קאמר דהא שומר חנם אף בלא משיכה חייב בפשיעה כדאמרינן בב"מ (פ.) שאם אמר לבעל החפץ הנח לפני דינו כשומר חנם, אלא לענין חזרה קאמר דשוכר ושואל מיד שמשכו הבהמה מרשות הבעלים אין בעלים יכולין עוד לחזור, ע"כ. וכ"כ הרא"ש (פ"ו סי' טז ופ"ח סי' טו) שאע"פ שלא משכו מתחייב השומר דשומר חנם ושומר שכר חייבים כשקבלו עליהם לשמור.

אולם הרמב"ם (שכירות פ"ב ה"ח, פ"א ה"ד ושאלה פ"ג ה"ב) למד שם כפשוטו וע"כ כתב שאינו חייב עד שימשוך ובמקום שמשכה קונה. וכן פירש בדעת הרמב"ם ה"ב (סי' רצא אות ו'). וכן פירש רש"י (בי"ק עט.). ועיי' במגיד משנה (שכירות פ"ב) בשם הרשב"א. ועיי' עוד בפלפולא חריפתא (אות א) שהקשה שהרא"ש סותר דברי עצמו. שהרי בפרק השואל כתב דשומרין במשיכה הוא דמתחייבין בשמירתן והוא דעת התוס' דהתם, ונמצאו דברי הרא"ש והתוס' סותרים זא"ז. וכן הקשה השלטי גבורים ונשאר בצ"ע. ועיי' בשו"ע (שם סי' ה) שהביא בשם י"א דעת הרא"ש ובי"א דעת הרמב"ם. ומשמע דסי' זה שהעיקר להלכה כה"י"א האחרון כדרכו. וכן הש"ך (סי' יג וסי' שמ סי' ז) נקט שהעיקר כהרמב"ם. וכן דעת הנתניבות (חי' סי' יב). ואע"פ שהרמ"א סתם בסי' ש"מ בסעי' ו' ולא חלק על השו"ע, מ"מ שם בסעי' ד' הביא דעת הרא"ש בשם י"א (אלא שלא כתי' שכן עיקר). ועיי' בפתח"ש (שומרים פ"ב הגה מז).

וכתי' הנתניבות (ביאורים סי' יב) שאם הקדים שכר לש"ש, דהוי ש"ש בלא משיכה דמעות קונות בכה"ג, כמ"ש בסי' שלי"ג (סי' א) דפועל ששכרו בבסוף, כהספך קונה לענין שאינו יכול לחזור בו, כיון דקיי"ל כר' יוחנן דמעות קונות דבר תורה, עיי"ש. וכן הוא במחנ"א (שומרים סי' ג). ועיי' מש"כ האמרי בינה (הלואות סי' פב) והערך שי (סי' שג על סעי' א).

ב. התחייבות של שואל משעת משיכה

ועיינן בטור (סי' שמ) שכתב' שהשואל את הפרה מיד כשנתלקו הבעלים משמירתה חייב הוא בשמירתה ובמזונותיה. וכתב הב"י דזה לפי דעת התוס' והרא"ש (שם), אולם הרמב"ם (שם) חלוק עליהם וס"ל דבעינן קנין. וביאר הב"י דס"ל לטור דחייב מזונותיה תלוי בחיוב שמירתה, וכתב עוד שהרמב"ם (שאלה פ"א ה"ד) לשיטתו שם מחייב משעה שמשכה, וכך מפורש בגמרא בב"מ (צא.) ובכתובות (לד.) אמר רב פפא משעת משיכה איחייב במזונותיה. וכת' שם בבדק הבית זו תשובה נצחת על דברי הר"י והרא"ש וצ"ע, ע"כ. ועיי' בשו"ע (סעי' ד) פסק כהרמב"ם. והרמ"א (שם) פסק כהרא"ש. והש"ך (סי' ט) הביא תשובת ר' לב (ה"א כלל יז סי' צ) דיכול המוחזק לומר קים לי כהרמב"ם. וכן פסק הנתניבות (חי' סי' ט).

ג. חייב כשעת הפשיעה או השאלה (יוקרא וזולא)

ונחלקו הראשונים היא הבנת הש"ס בב"ק (ק"ב). לענין זמן חלות חיוב תשלומים של שואל, דעת הרא"ש (בי"ק פ"ו סי' א) שאע"פ שחובת השמירה היא מיד כשקבל עליו לשמור כני"ל, מ"מ אם חייב לשלם עבור החפץ חובת התשלום אינו אלא משעת האונס ואז משתעבדים נכסיו לבעלים. וכן נקטו הרמב"ן (בי"מ צז.), הרשב"א (כתובות לד.) והמגיד משנה (שאלה פ"ח ה"ג). אולם דעת הרמב"ם (שאלה פ"א ה"ח) משמעת שאלה משתעבדו נכסיו לשואל משעת משיכה, והובא בשמ"ק (בי"מ צז.) ד"ה וז"ל הריטב"א, וא"כ כיון דלא ז' וסימן רצ"א (סי' ג) דכל השומרין משלמין כשעת הפשיעה. וכן דעת ההגהות הסמ"ע (סי' רצא סי' טא). ועיי' בקצות (סי' רצא סי' א) שמבואר ששעת הפשיעה היינו בשעת הוצאה מהעולם. וכן נקט הנתניבות (ביאור חי' סי' א) דכשמשלם אינו משלם רק כפי מה ששעה בשעת פשיעה. ועיי"ש (ביאורים סי' יב) שכתב דהיינו בשעת הוצאה מן העולם. [ויש לעיין האם אפשר לטעון קים לי כהרמב"ם כי הש"ך בסימן שמ"א סי' ו' הביא שדעת הסמ"ג (עשן צב) והרי"ף פרק השואל כהרמב"ם. וכמו כן טרח ליישב דעת הרמב"ם. וכן הקצות (שם) והנתניבות (שם) עשו כן].

ועיי' בקצות (סי' רצא סי' א) שהביא דאף על הצד דחייב משעת משיכה כבר כתי' הריטב"א דלחך לישנא נמי לאו דמחייב חיוב גמור לאלתר, דהא כל כמה שהוא בחיים ברשותה דמאריה וליכא על השומר שום חיוב, אלא לומר דלכי נגנבה או נאנסה ואיכא חיובא עליה משעת נכסיו למפרע משעת משיכה, והובא בשמ"ק (בי"מ צז.) ד"ה וז"ל הריטב"א, וא"כ כיון דלא מחייב חיוב גמור משעת משיכה אלא דלכי נגנבה או נאנסה ואיכא חיובא עליה משעת נכסיו למפרע, א"כ לא משתעבדי נכסיו אלא כערך החיוב בשעת אונסין ביוקרא וזולא ידידה, ע"כ. ועיי' מש"כ עליו הנתניבות (שם ביאור חי' סי' א). [ועיי' בערך שי (סי' שמ ד"ה ח"ב) דאם שאל מחנווני משלם לו לפי המחיר שמוכר ולא לפי הקרן].

ועיי' בנתניבות (סי' שמא ביאור סי' ה) שהוכיח מהטור דאם נאנס תחת יד השואל תוך זמן השאלה, כשמשלם לו השואל מנכה לו דמי מה שהיו פוחתין משומת שנינו של החפץ אילו היה קיים מחמת הזמן שהיה השואל משתמש בו, וכן אם הזיקו אחר מלת להשואל דמי שיווי ההשתמשות על זמן השאלה והמותר לבעלים. וכן מוכח מהמנומק"י (בי"מ ס. ברי"ף), ע"כ.

ד. מתה מחמת מלאכה

ואיתא בב"מ (צו.) שאם מתה מחמת מלאכה פטור, דאמר ליה לאו לאוקמא בכלתא שאילתה. וכן נקטו הטו"ע (רס"י ש"מ). וכתב הרמב"ם (שם ה"א) השואל מחבירו בהמה לילך בה למקום פלוני ומתה תחתיו באותו הדרך, או ששאל דלי למלאות ונקרע ונפל לבור בשעת מילוי וכל כיוצא בזה, פטור, שלא שאלה אלא לעשות מלאכה זו והרי לא שינה, עכ"ל. וכן הביא הטור (סי' ש"מ). ועיי"ש שכתב דיראה מהרמב"ם שאינו פטור אלא אם כן מתה בשעת מלאכה ממנו. וכ"כ הב"ח (שם).

וכתב הב"י שמקור דברי הרמב"ם הוא בדבריו שם שכתב השואל כלים או בהמה וכו' אפילו נאנס אונס גדול חייב לשלם הכל, במה דברים אמורים שנאנס שלא בשעת מלאכה, אבל אם שאל בהמה מחבירו לחרוץ בה ומתה כשהיא חורשת הרי זה פטור, אבל אם מתה קודם שיחרוש בה או אחר שחרש בה הרי זה חייב לשלם.

אלא שהרמב"ן (שם צו.) ד"ה הא דאמרי' חולק על הרמב"ם, וז"ל: והא דאמרינן דמתה מחמת מלאכה לאו לאוקמא בכלתא שאילתה, קשיא לי וכי מיגרע גרע כיון דכי מתה מיתת עצמה חייב אע"ג דמלאך המות הוא ומה לי הכא ומה לי התם (בי"מ לו.) כי מתה מחמת מלאכה דשואל דממנו איהו גרם לה היכי מיפטר, וי"ל דשואל ודאי חייב באונסים אבל לא בפשיעה דמשאיל, וכאן משאיל פשע בה שהשאילה למלאכה והיא אינה יכולה לסבול אותה וכגון שמתה מחמת אובצנא דמלאכה, וראיתי ברמב"ם מתה בשעת מלאכה וטעות הוא, ע"כ. והמגיד משנה כתי' שהרמב"ם תמוה, ושכבר השיגוהו הרמב"ן והרשב"א והד"ן עמהם, ע"כ. ועיי' בריב"ש (סי' תכג) שכתב לבאר טעמו של הרמב"ם וסיים שכבר השיגוהו הרשב"א והרמב"ן, ע"כ. והרא"ש (שם סי' ז) כתי' דמתה מחמת מלאכה כגון שדרך הילוכה נכשלה ונפלה ומתה והשואל לא שינה בה ולא פשע בה, או נתייגעה ונתחממה ומתה, ע"כ. וכן נקט הטור (שם). ועיי' בשו"ע (סי' א) ובערוה"ש (אות יב).

פניני הלכה

המברך ברכת המזון האם יענה על דברים שבקדושה

א - כתב האורחות חיים (הל' ברכת המזון אות נ"ג) - ויש שואלין אם יכול לשאול בה מפני הכבוד או מפני היראה כדן ק"ש, או דינה כתפילה, וכתב הבעל השולחן מסתברא דינה כתפילה, מה תפלה אין מתפללין אותה אלא במקום אחד ובעמידה כך ברכת המזון אין מברכין אותה אלא מיושב, משא"כ בק"ש שיכול לאומרה מהלך מעל לבדך ואילך. ע"כ.

וכן איתא באבודרהם (הל' ברכת המוציא) משמיה דה"ר גרשום ב"ר שלמה (ונראה דהוא בעל השולחן הנזכר באורחות חיים, וכמ"ש החיד"א בשם הגדולים (מסכת ספרי אות ש' סי' ע) דסי' השולחן חיבר ה"ר גרשון כמ"ש בסי' הכלבו דף ס"ב ע"ג. והמענין יראה דלשון האורחות חיים והאבודרהם דומים זה לזה ונראה דמדד גברא הגיעו. ועיינן עוד בהגהות מנחם ציון על שה"ג שם סי' כ"ו). והב"י (סי' קפ"ג) הביא דברי האורחות חיים. וכתב הד"מ (סי' ד') דכן משמע באבודרהם.

ולדינא כתב המחבר (שם סי' ח) - לענין לשאול בברכת המזון מפני היראה או מפני הכבוד, יש מי שאומר שדינו כתפלה.

וסתם ולא פירש מה הדין לענין עניית דברים שבקדושה, האם אף לענין זה דין ברכת המזון כתפלה דאינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישתוק ויכוין למה שאומר השליח ציבור ויהא כעונה, וכמבואר בשו"ע סי' ק"ה סי"א. או דלענין עניית דברים שבקדושה דינה כברכות ק"ש דמפסיק לקדיש ולקדושה ולברכו אפי' באמצע הפרק כמבואר בסי' ס"ו סי' ג' [ועיינן שם במשנ"ב סי' ג'].

ב - ומצינו בערך השולחן (סי' קפ"ג סי' א) שאחר שהביא דברי האורחות חיים והאבודרהם, כתב - ולפי' הי"נ אין לענות איש"ר וקדושה בברכת המזון. וכיוצא בכתב בחסיד לאלפים (סי' קפ"ג סי' ה) - לענין לשאול בברכת המזון מפני היראה ומפני הכבוד דינו כתפילה, ומינה שאין לענות אפי' קדיש וקדושה. וכ"כ לדינא הבן איש חי (ש"ר פרשת חקת סי' ו) וכף החיים (לגרי"ח פלאגי זצ"ל - סי' כ"ה סכ"ב). והובאו דבריהם בכף החיים לגרי"ח סופר זצ"ל - סי' קפ"ג סי' מ"ה).

אולם לאו מילתא פסיקתא היא דהחזון איש (סי' כ"ח סי' ג) כתב על דברי המחבר - אפשר דלא החמיר אלא לענין לשאול שלום ולהשיב, אבל לענין קדושה וברכו באמצע הפרק, ואמן בין הפרקים, לא חמירא בהמ"ז מק"ש וכמשי"כ הרא"ש ברכות פ"ב סי' ה', דיותר יש להתיר ברכו וקדושה משאילת שלום, דהא בתפלה דתנן ר"פ ת"ה אפי' המלך שואל בשלומו לא ישיבנו, ואפי' נחש כרוך על עקבו, ומ"מ לא פסיקא להו בגמ' לענין קדושה ולמדו שם מאמוראי, ולענין יהישר איכא פלוגתא, אלמא דקדיש וקדושה עדיפי. ואפי' להפוסקים דאסרי קדיש וקדושה בקי"ש היינו משום דס"ל דכיון דעסיק בשבחו לא מקום א"כ להפסיק משבח לשבח, אבל בעיקר כבוד ק"ש קל יותר להפסיק לקדיש וקדושה, וכן לענין מלך שואל בשלומו ונחש כרוך על עקבו אין להחמיר בבהמ"ז יותר מקי"ש. ע"כ. [ומה שמבואר בדבריו דבקי"ש מותר לענות אמן בין הפרקים, ועיינן בחי' אדם (הל' פסוקי דזמרה כלל כ' ה"ד) דכתב דלא שרי לענות אלא אמן דאותה ברכה שסיים, דאמן הוא מכלל אותה הברכה, אבל על שאר ברכות אסור לענות. אבל המ"א (סי' כ"א סי' ג) כתב דבין הפרקים עונה אמן אפי' על שאר דברים ששומע. וכן כתב הגר"ע (בהנחותיו לסי' ס"ו סי' ה) דמשמע בטור בסי' ס"א דמפסיק לכל האמנים. והובאו דבריהם במשנ"ב (סי' ס"ו סי' כ"ו)].

ה. לא מתה מחמת חסרון בחפץ (טעם הפטור של מתה מחמת מלאכה) והנה הרמב"ן (ס' כת' דבמתה מלאכה פטור כי המשאל פשע בה דאיבעי ליה לעיוני בפרתו אם היתה ראויה למלאכה וכיון דלא עיני ואושלה איהו דאפסיד אנפשיה.

אולם הנמוקי" (ב"מ נה: ברי"ף) כתב דפטור כיון שהשאלה למלאכה ידע המשאל דאפשר דמתכחשא במלאכה ואפי"ה השאלה לו א"כ מתירה למיתה הלכך המשאל הוא דפשע בנפשיה, ע"כ. וכ"כ הריטב"א (ב"מ צו:). ונפ"מ גדולה יש בין הטעמים והיינו בגוונא שודאי אין משום פשיעת המשאל כגון שהתקלקל או מגלגלי הרכב או שמכשיר חשמלי נשרף מחמת קצר חשמלי, דלפי טעם הראשון אין משום פטור דמתה מחמת מלאכה משא"כ להנמוקי" כי הרי ידע שאפשר שתשבר בזמן עשיית המשאל, ומי"מ השאלה.

ועי' בשמ"ק בשם רבינו גרושום (ב"מ סד: ד"ה וז"ל רגמ"ה) דהאי דטעין ראובן כשמסכנת לי הספרים היו חדשים ועתה הם מיושנים ומעושנים אם מחמת מלאכת הספרים נתעשנו הו"ל כמתה מחמת מלאכה. וכ"כ בשו"מ (תל"ח ח"ב ס' קעה ד"ה והנה סתפקת) בשם הגאון ר' זלמן מיוולנא. ונראה דס"ל כהנמוקי", אולם יש לדחות דאזלי כהרמב"ן כי ההתבלות הוא כפשיעה דיליה. ועיניו ב"טור (ס' בשם הרמ"ה) דמי ששאל בהמה לילך דרך ידוע ובאו עליו לסטין באותו הדרך או חיות רעות ואנסוה ממנו חשיב שפיר מתה מחמת מלאכה, כיון שמתה הדרך ששאלה לילך בה הולכה ונאנסה, כי היכי דפטרינן בב"מ (צו:). לההוא דשאל שונרא מחבריה ואכלה עכברים טובא ומתה אע"פ שלא הרגתה המלאכה גופה כיון שבמלאכה ששאלה לצרכה מתה בגרמתה. וכת' עוד הטור בשם הרא"ש דאין נראה דלא דמי לשונרא ששאלה להרוג עכברים, דבאותה מלאכה עצמה נאנסה והוי כשואל בהמה למהלך יום אחד ומחמת ההילוך מתה, אבל אם נאנסה ממנו בדרך אונס אחר הוא ואינו מחמת מלאכה שאף בלא מלאכה אפשר שתאנס שחייב לילך חייב, ע"כ. וכת' בב"מ דמה שהקשה הרא"ש להרמ"ה י"ל דאין הכי נמי דאמרין דמחמת אותה מלאכה נאנסה שחייב אין חיות רעות ולסטים מצויים בעיר והדרכים בחזקת סכנה.

ועי' בשו"ע (שם ס' ע) שפסק שהשואל בהמה מחבריו לילך דרך ידוע, ובאו עליו לסטים באותו הדרך, או חיות רעות, ואנסוה ממנו, חשיב שפיר מתה מחמת מלאכה, והיינו כהרמ"ה. וביאר הנתניבות (ב"מ ס"ק ה) שכת' דס"ל להשו"ע דהוי כאילו המשאל אפקרה לגבי אונסין דאינו ראויין לבוא רק בדרך, אבל גניבה שאפשר לבוא גם בביתו לא מיקרי מחמת מלאכה, ע"כ. אבל הרמ"א (ס' פסק דיש חולקין בזה וס"ל דלא מיקרי מחמת מלאכה, דהרי אף בלא הליכה הדרך אפשר שיבא לה אונס כזה. והש"ך (ס"ק ה) כתב שהעיקר כחולקים שהביא הרמ"ה, וכמ"ש הרמב"ן הנ"ל כי מתה מחמת מלאכה פטור כי הוי פשיעה דמשאל, וכהרמב"ן נקטו הרשב"א והריב"ש (ס' תבט), ע"כ. וכן נקט הנתניבות (ח"מ ס"ק ה).

נמצא דדעת השו"ע כסברת הנמוקי" ודעת הש"ך כהרמב"ן. ואפשר שזו נמי סברת הרמ"א. וכן המחנ"א (שאלה ט ד) דן במי ששאל ספר כדי ללמוד בו ונתקלקל הספר מחמת מה שלמד אי חייב השואל, וכתב דלפי טעם הרמב"ן הנ"ל השואל חייב לשלם. ועיניו שכת' שדברי הרמ"ה הנ"ל נכונים לסברת הנמוקי" ואפי' למש"כ הטור דהרא"ש חולק ע"ד הרמ"ה, לא חלק עליו מטעם זה של הרמב"ן כנ"ל. ולפי"ז יראה דבני"ד פטור השואל שהרי ידע המשאל שיתקלקל הספר בקריאתו ואפי"ה השאלו. אבל באמת מהרא"ש נרא' דלא ס"ל להאי טעמא מדחייבו לשואל בנטולה לסטים בדרך ואע"ג דידע המשאל כשהשאלה דאפשר שיאנסו אותה בדרך, ע"כ. ומבואר דס"ל שמח' השו"ע והרמ"א תלויה בהאם פסקין סברת הרמב"ן. [ועיניו שכת' טעם חדש משום דסתם שואל למלאכה הראויה לחפץ קא שאיל, והלכך כשמתה מחמת מלאכה וכדו' איגלאי מלתא דבהמה זו לא היתה ראויה למלאכה והוי שאלה בטעות, דאי הוה ידע בה השואל שלא היתה ראויה למלאכה לא היה שואל אותה. ולפי דרכנו זה ירא' דבני"ד דלא שייך להאי טע' הרי זה השואל חייב לשלם, ע"כ].

אלא דשוב העירוני שמהרמב"ן (ב"מ ט: ס' כ) כת' שמי ששאל ספר העומד לעיניו בו אם נקרע פטור כי על דעתא דהכי השאל לו, מבואר דכל דאדעתא דהכי אושלי פטור, וכ"כ להאי טעמא מדחייבו לשואל בנטולה לסטים בדרך ואע"ג דידע המשאל כשהשאלה דאפשר שיאנסו אותה בדרך, ע"כ. ולפי"ז יוצא דבכל כגון בני"ד א"א להוציא ממון.

ו. ספק אם מתה מחמת מלאכה

ועי' ברא"ש (ב"מ פ"ה ט"ז ד) שכתב שאם אינו יודע אם מחמת מלאכה מתה או לא חייב לשלם. והב"י (ב"ה"ש ס' הקשה דאמאי נחייב משום מספקא. ועי' בשו"ע (שם) שהשמיט דברי הרא"ש. אולם הרמ"א (שם ס' ע) פסק כוותיה. וביאר הש"ך (ס"ק ז) דהיינו מייבש מהו"ל מחויב שבועה ואינו יכול לישבע משלם כיון שאינו יכול לישבע בבירור. ועי' עוד ב"י ש"ג ס"ק י' שכת' דהיינו טעמא שמשלם משום שאומרים מתוך שאינו יכול להשבע משלם. וכ"כ בתרוה"ד (ס' שלט) דשומר שטען אינו יודע אם בפשיעה הרי הוא מחויב שבועה ואינו יכול לישבע משלם, ע"ש. וצ"ע לדבריו הרע"א בהגהות ס' ש"מ. ועי' בש"ך בס"י רצ"א (ס"ק מד). ודעת היש"ש (ב"ק פ"ה ס' א) דאפי' בטוען המשאל שמא חייב, כיון שאינו יכול לישבע בבירור חייב, ומה שדימה רבינו והנ"י לאומר אינו יודע אם הלוינתי, לא דמי כלל אלא כיון שנעשה שומר הו"ל אינו יודע אם החזרתי. ודעת הקצות (ס"ק ד) ע"פ הנמוקי" (ב"ק לט: ברי"ף) בשם הרא"ה ז"ל, דכיון דאינו חייב עד שעת אונסין במקום ספק פטור דהו"ל אינו יודע אם נתחייבת, אא"כ פשע ושוב מתה דאז חייב כי מחמת שמתחייב משעת הפשיעה הוי בכלל אינו יודע אם פרעתיך. והנתניבות (ביאו"ט ס"ק ז) תמה על הש"ך, דהא אין לך לא הוי למידע גדול מזה, דהא בלתי אפשרי לידע זה לכל העולם. ולכן נראה דהטעם הוא, כיון דא"א לשום אדם לידע זה הוי דררא דממונא, דהא הספק נולד לב"ד בלא טענותיהם, והתומים (קיצור תקפו כהן ס"ק מג) כתב שחלק בדין תפיסה, דכשהספק בפרעון לא מהני תפיסה, כגון פועל שאכל מגופן אחר דיש לספק דלמא מנכין לו אכילתו משכירותו אינו יכול לנכות לו מספק [סימן של"ז ע"פ י"ן] כיון שהספק בפרעון. וע"כ צ"ל אע"ג דבאני יודע אם פרעתי כשטוענין שניהם שמה פטור כמבואר בסימן ע"ה (ס' יח ושם ביאו"ט ס"ק מה), מ"מ היכא דאיכא דררא דממונא היינו שיש ספק לב"ד בלא טענותיהם חייב בספק בפרעון, וא"כ הכא נמי הרי איכא דררא דממונא ולא נפטר בספק בפרעון. ואח"כ מצאתי בתשובת מהר"ח"ש שהקשה זה, ותיירך דהכא אפשר למידע אילו היה מדקדק, ע"כ.

ז. להתחייב אף במתה מחמת מלאכה

ועי' בקצות (ח"ב א) שהביא מחלי' הפוסקים אם השואל יכול לחייב עצמו במתה מחמת מלאכה בלא קנין, וכתב שזה תלי בשני התירוצים שכתבו התוס' (ב"מ נח: ד"ה אמר) בהא דשומר חנם יכול להתנות להיות כשואל בלא קנין, ובעבדים ושטרות בעי קנין. דלתירוץ השני שם, משום דהעולם סוברים שהשאל לו בהאי הנאה מחייב, א"כ בשואל טפי מדינו לא מתחייב. וכן לתירוץ הש"ך (ס' סו ס"ק קטו וס' שא ס"ק ז) דשומר חנם שמתנה להיות כשואל והוי כאילו אמר התקבלתי, ע"ש, ג"כ אין השואל יכול לחייב עצמו יותר מדינו. אבל לתירוץ הראשון שבתוס' שם, דדוקא בעבדים וקרקעות שפטורין אפילו משבועה בעי קנין, לפי"ז אפילו שואל יכול לחייב עצמו יותר מדינו, ע"כ. וכן נקט האמרי יוסף (ס"ס' מז).

אולם הנתניבות (ביאור ס"ק א) כת' דלכו"ה השואל יכול לחייב עצמו במתה מחמת מלאכה, דדוקא בדברים שהשומר חייב במה שאיש אחר שאינו שומר אינו חייב אינו יכול להתנות לחייב את כשרואו באופן המבואר בתוס', אבל במתה מחמת מלאכה שאילו לא היה שואל ודאי דהיה מתחייב מדין מו"ק רק שיש לפטרו כגון כששאלו לעשות מלאכה מדעת המשאל והרשהו לכך, כשהתנה עמו שיתחייב בהנזק שיעשה מחמת מלאכה הוי כאילו התנה שבאם תהיה הבהמה ניזקת שלא יהיה לו דין שואל שיעשה כאילו לא השאלה לו, ע"כ.

מסקנא רדינא

העולה לדינא, א' השואל חפץ מחברו חייב באחריותו על גניבה, אבידה, ואפילו על אונסין. אולם אם החפץ נשבר או הפסיק לפעול מחמת מלאכה פטור. ב' י"א שטעם הפטור של מתה מחמת מלאכה הוא כי המשאל פשע בה כי היה לו לוודאות שהחפץ היה ראוי למלאכה, וי"א שכיון שהמשאל החפץ למלאכה ידע שאפשר שיישבר מחמת מלאכה ואע"פ כשאלו נמצא מתירה למיתה ועל כן נחשב כפשיעת המשאל. ועל כן באופן שודאי אין משום פשיעת המשאל כגון שהתפציר אחד מגלגלי הרכב שהשאל, או שמכשיר חשמלי נשרף מחמת קצר חשמלי, או שאחד מדפי ספר נקרע וכדו', לפי הי"א הראשון אין משום פטור של מתה מחמת מלאכה וחייב לשלם, כי אין הנזק מחמת פשיעת המשאל, משא"כ להי"א השני כי ידע שאפשר שישבר בזמן עשיית המלאכה ואע"פ השאלה. וע"כ בדרך כלל לא ניתן לחייב את השואל. ג' אם יש ספק אם מתה מחמת מלאכה יש מחייבים, ויש פוטרים א"כ פשע ושוב מתה שאז י"א שחייב מחמת שמתחייב משעת הפשיעה הוי בכלל אינו יודע אם פרעתיך. ד' אם מתנה עם השואל שיהיה חייב אם מתה מחמת מלאכה י"א שמועיל התנאי.

אלא דמאחר דמדי ספק לא יצאנו, ודעת כמה פוסקים דדין ברכת המזון כתפלה אף לענין עניית דבר שבקדושה, נראה דשב ועל תעשה עדיף.

ג - והנה בבן איש חי (ס' כתב דארבע ברכות של ברכת המזון דינם כתפילת י"ח, ואין לענות בהם אפי' קדיש קדושה וברכו.

ויש לזון בדבריו, דמצינו במשנ"ב (ס' קפ"ג ס"ק ל"א) שכתב לענין אף דפסק המחבר (שם ס"ט) דצריך לישב בשעה שמברך - דמסתמת הפוסקים משמע דגם ברכה רביעית אף שהיא מדברנן צריך לישב כי היכי דלא לזלולי בה. וכתב שם בשה"צ (ס"ק ל"ז) - וכן נראה לכאורה ממה שמבואר בקפ"ד ס"ק ז' במג"א ע"ש. אכן מדברי תלמידי רבנו יונה משמע לכאורה דדוקא בדבר שהוא מדאורייתא, ע"ש, ואולם יש לומר דכיון דכל הג' ברכות שהוא עיקר ברכת המזון צריך להיות דוקא בשיבה, ברכה זו נמי נגזר בתריהו, אכן מדברי הכל בו בהלכות ברכת המזון ממה שכתב לענין רוכב ע"ש, משמע דדוקא בג' ברכות שהוא מדאורייתא מחמירין, וצ"ע. עכ"ל.

הרי דאף לענין שאר דינים לא מילתא פסיקתא היא דדין ברכה רביעית כדין ברכת המזון. וא"כ מסתבר טפי דלענין עניית דברים שבקדושה שפיר יש לענות בברכה רביעית, דהא אף בג' ברכות ראשונות אין הדין מ"פ במחבר, והחזו"א נטה לומר דשרי לענות בהם דבר שבקדושה.

ועיניו עוד בערוך השולחן (ס"ס קפ"ג) דכתב - ולענין להפסיק באמצע הפסק או בין פרק לפרק י"א שדינה כתפלה ואסור להפסיק בכל ענין אלא מפני הסכנה, וחמירא מק"ש, ואינו מובן הטעם למה תהא חמורה מק"ש, וברור הוא דהטוב והמטיב אינו בכלל זה שהוא מדברנן. ע"כ. הרי דפשיטא ליה דמ"מ ברכה רביעית אינה בכלל האי דינה.

העולה לדינא - השומע דבר שבקדושה בג' ברכות ראשונות של ברכת המזון, לא יענה, כדין תפלת י"ח. אולם בברכה רביעית נראה דיענה כדין ברכות ק"ש [וכמבואר דינים בשו"ע ס' ס"ו ס"ג, ועיניו במשנ"ב].

עניני מוסר

עניני שבת קודש מעלת וקדושת השבת (יב)

גודל מעלת וקדושת השבת - "השבת נועם הנשמות והשביעי עונג הרוחות ועדן הנפשות להתעדן באהבתך ויראתך, שבת קדש נפש חולת אהבתך, שבת קדש נפשות ישראל בצל כנפי יחסינו ריוון מדשן ביתך. בביתוים אלו מצא המשורר הקדוש רבי אהרן הגדול ז"י"ע להביע קצת ממהותה ומציאותה של שבת קדש... ויש להתעמק מהו המקור ושורש הדגש המופלג של נועם מתיקות ועריבות ואהבה עד כלות הנפש לשבת קדש, שלא מציינו כדוגמתה בשאר כל המצוות..."

(נתיבות שלום עמ' לו)

את הנשמה הק' אשר מתחת לכסא כבוד חוצבה לגור בארץ ערבה מקום נחש שרף ועקרב ומדור הקליפות והתאוות, כשתפקדה ויעודה יעלאי שתהיה הירידה צורך עליה, הנה השאלה כיצד תוכל להחזיק מעמד בתוככי עולם מזהים ולשמור על יעודה שהיא חלק אלוקי ממעל שלא תפסיק את דביקותה בו ית'. ולכך נתן הקב"ה את תרי"ג המצוות, כדאייתא בספח"ק אשר המה תרי"ג עצות איך לשמור על הדביקות באלקים חיים...

אכן שקולה שבת כנגד כל מצוות התורה, שהיא העצה מעל כל המצוות העצות, וראשית לכל עניני אור וקדושה, שהחייב הבורא ית' מאור אין סוף את השבת שהיא שמא דקוב"ה, שעיצומו של היום הקדוש הזה שכולו אהבה ודביקות בה' וביני ובין בני ישראל אות היא, ויום השבת מדבק ומחבר שוב את האדם מישראל אל המקור העילאי, מקור מחצבתו מכסא הכבוד, ונותן כח ליהודי לעמוד בכל זיהומי עוה"ז שלא יזהמחו ח"ו ואלו יפסיקו דביקותו בהבורא ית'.

(נתיבות שלום עמ' לו)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

ניתן להאזין לשיעורי הלכה מבעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א בקול הלשון - טל': *6761 יש להקיש 3-3-1 שלוחה 65

ניתן לתרום דרך "נדרים פלוס" - יש להקיש: 1. קופות נוספות 2. הניכי ישיבות רמות ב' 3. גליון שמעתא עמיקתא

הגליון נתרם בעילום שם להצלחת התורם ומשפחתו - לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503

© שמעתא עמיקתא - להפצת הגליון במקום מוגרנים או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: Amikta571@gmail.com

